



NOVEMBER 2001  
NUMMER 8

### In dit nummer

- **Team Natuurbalans 2001 kijkt terug op geslaagd project**
- **Landelijk Meetnet Flora: wortelschieten of doorgroeien?**
- **Een interactieve Natuurverkenning**
- **Activiteiten van het Natuurplanbureau bij DLO gebundeld in nieuwe WDT-unit**

### **Nieuws van het Natuurplanbureau**

is een gezamenlijke uitgave van de planbureaupartners: RIVM, WUR, RIKZ en RIZA. De Nieuwsbrief is bedoeld voor planbureau medewerkers en/of geïnteresseerden in planbureauwerk binnen de partnerinstellingen.

**Redactie:** Bram ten Cate, programmasecretaris NPB-DLO  
Postbus 47, 6700 AA Wageningen  
Tel. (0317) 47 44 82  
E-mail [b.tencate@alterra.wageningen-ur.nl](mailto:b.tencate@alterra.wageningen-ur.nl)

Internet: [www.natuurplanbureau.nl](http://www.natuurplanbureau.nl)

### **Abonnement**

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres.

Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

**Nummer 9 van de Nieuwsbrief verschijnt in januari 2002**

# Nieuws van het Natuurplanbureau

## **Team Natuurbalans 2001 kijkt terug op geslaagd project**

*Karin Sollart*

**Op 18 september heeft de interne evaluatie plaatsgevonden van het project Natuurbalans 2001. De projectteamleden hadden hiervoor een inspirerende omgeving uitgekozen, namelijk het Grenspark de Zoom - Kalmthoutse Heide, een grensoverschrijdend nationaal park in oprichting. Dit park ligt op de Belgisch-Nederlandse grens, ten zuiden van Roosendaal. In deze Nieuwsbrief een kort verslag.**

Omdat de Natuurbalans dit jaar als thema *Internationaal natuurbeleid* had, leek het ons een goed idee om op deze dag niet alleen het project te evalueren, maar om ook kennis te maken met onze Vlaamse collega's van het Instituut voor Natuurbehoud. Zij zijn bezig met het schrijven van hun tweejaarlijkse 'Natuurrapport'. Dit rapport is inhoudelijk erg vergelijkbaar met de Natuurbalans; zowel *toestand* als *beleid* komen erin aan de orde.

### **Terugkijken en vooruitblikken**

De interne evaluatie leidt ons langs een aantal aandachtspunten. De projectteamleden hebben een eerste concept van

de Natuurbalans in de vorm van een *tekstplan* een goede formule gevonden. Het gebruik van tekstplannen is dit jaar voor het eerst toegepast. Het is verder aan te raden om in een vroeger stadium inhoudelijke lijnen uit te zetten en deze ook vast te houden. Dit betekent dat de verkennende fase eerder moet beginnen, dus in het najaar ervoor. Het kernteam (bestaande uit de projectleider Natuurbalans en enkele teamleden ondersteund door een projectsecretaris) maakt nog vóór de startbijeenkomst van januari een *overall tekstplan* (projectplan). De inhoud op hoofdlijnen ligt dan vast, waardoor meer inhoudelijk gediscussieerd kan worden. Daarna leveren de teamleden het intern concept ook aan als tekstplan (hoofdboodschappen met figuren), tegelijkertijd met factsheets en achtergronddocumenten. Een voordeel hierbij is dat de kwaliteitsborging, die nu nog tamelijk vrijblijvend is, strakker wordt gehanteerd.

Het kernteam neemt vervolgens de trekkersrol over van het projectteam. De teamleden leveren alleen nog aanvullende informatie waar gewenst. Het extern concept en de eindversie worden beide geschreven door het kernteam, en voor commentaar teruggekoppeld naar projectteamleden. De tijdswinst die volgens deze werkwijze zou worden bereikt, zou ook de planning met de studio (beeldverwerking en opmaak) minder krap

maken. De teamleden vinden ook dat de logistieke structuur rondom de Natuurbalans verbeterd kan worden. Een introductiefolder met wetenswaardigheden voor de productie van een Natuurbalans geeft met name aan nieuwe projectleden een steun in de rug. Daarnaast is een reëler capaciteitsplanning voor logistieke ondersteuning van belang.



*Het team Natuurbalans 2001 verkent de Kalmthoutse Heide (foto: Jos Notenboom)*

## Grensoverschrijdende wandeltocht

In gezelschap van de Vlaamse collega's wandelen we 's middags onder leiding van een gids door het gebied De Zoom - Kalmthoutse Heide. We zien er onder andere dopheide, klokjesgentiaan, zonedauw en moerasdroogbloem. Ook het effect op de vegetatie van begrazing door schapen en plaggen is duidelijke zichtbaar. Hoewel het gebied te lijden schijnt te hebben van verdroging, komen de meeste van ons toch met natte voeten terug.

Na de excursie praten we na met de Vlamingen bij de open haard. Opvallend zijn de vele overeenkomsten die bestaan tussen ons en onze Vlaamse collega's, waar het gaat om allerlei perikelen rond de productie van een Natuurbalans (NL) annex Natuurrapport (B).

Het diner geeft verdere mogelijkheden om ervaringen met elkaar uit te wisselen. Klaas van Egmond (directeur Milieu, RIVM) komt net na de eerste gang binnenvallen. Iedereen waardeert de komst van Klaas naar zo'n afgelegen oord. Hij heeft voor alle teamleden van de Natuurbalans een present meegenomen, en deelt deze vergezeld van enige lovende woorden uit. Al met al kunnen we terug-kijken op een geslaagde Natuurbalans 2001.



## Landelijk Meetnet Flora: wortelschieten of doorgroeien ?

Mark van Veen

**Afgelopen voorjaar stond het Landelijk Meetnet Flora centraal tijdens het mini-symposium 'Wortelschieten of doorgroeien?'. Betrokkenen en geïnteresseerden discussieerden over de resultaten tot nu toe. Het Natuurplanbureau gebruikt gegevens van dit meetnet. Wat houdt dit Netwerk eigenlijk in, wie zijn er bij betrokken en wat is er tijdens het mini-symposium aan de orde geweest? Dit artikel gaat nader in op deze vragen.**

Het NEM organiseerde dit symposium dat hiermee een brede bekendheid wilde geven aan haar jongste meetnetten. Kees Groen (FLORON), Lodewijk van Duuren (CBS) en Marti Rijken (Prov. Gelderland) presenteerden de opzet en een doorsteek naar de resultaten van het Landelijk Meetnet Flora. Het betrof beide onderdelen, namelijk Aandachtssoorten en Milieu en Natuurkwaliteit en met aandacht voor het Floristisch Meetnet Oevers Zoete Rijkswateren. Joop Schaminée (Alterra) en Mireille de Heer (RIVM) gaven de floristische en beleidsmatige context van het meetnet aan.

In de discussie onder leiding van Leon Braat (hoofd Natuurplanbureau) kwam naar voren dat de resultaten veel potentie bieden. De gestandaardiseerde manier van monitoring, de intensieve samenwerking tussen rijk, provincies en vrijwilligersorganisaties en de kwaliteitsborging van de resultaten dragen hier belangrijk aan bij. De monitoringsstandaard wordt zelfs in andere projecten overgenomen.

### Potentie oogsten

Ook werd duidelijk dat de potentie wel geoogst moet worden. Veranderingen in plantensoort-samenstelling fungeren als effectparameter bij milieu-veranderingen. Een belangrijke leemte is dat de methoden en software

In nummer 7 van 'Nieuws van het Natuurplanbureau' is verteld wat het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) inhoudt. Een van de meetnetten betreft Flora. In het voorjaar van 2001 heeft op Alterra een minisymposium plaatsgevonden over dit meetnet.

om gegevens te analyseren nog uitgewerkt moeten worden. Een instrument daarbij is de indicatiewaarde van planten voor abiotische factoren die voor Midden-Europa is ontwikkeld en bekend staan als "Ellenberggetallen". Er zouden Nederlandse indicatiewaarden moeten komen die geïkht zijn op directe metingen van abiotische factoren. De natuurkwaliteit afgeleid uit het meetnet kan alleen zinvol geïnterpreteerd worden als ook een referentie-situatie voor de natuurkwaliteit bekend is. Onderzoek naar de oorspronkelijke natuurkwaliteit of die op een vergelijkingsjaar is daarvoor noodzakelijk, bijvoorbeeld gericht op de situatie rond 1950, de periode voor de grote ruilverkavelingen. De database Plantengemeenschappen van Alterra biedt hiervoor waardevolle informatie.

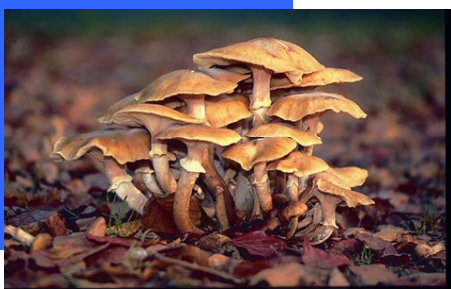
### Afstemming belangrijk

De afstemming van het meetnet met bijvoorbeeld activiteiten van terreinbeheerders is belangrijk, onder meer om dubbel werk te voorkomen en om de bruikbaarheid te vergroten. De uitvoerende provincies gaven aan met terreinbeheerders af te stemmen. Aan afstemming met abiotische meetnetten wordt inmiddels ook gewerkt, door een studie naar de opzet van een Nationaal Meetnet Verdroging. Ook van belang is het vasthouden van een goede standaardisatie van de uitvoering. Hiermee blijven de gegevens over de jaren vergelijkbaar. De zorg werd uitgesproken of de stratificatie van Nederland, op basis van fysisch-geografische regio's en emissie van verzurende en vermestende stoffen, op de lange termijn duurzaam is. Tot slot werd betoogd dat voor een blijvend optimale aansluiting van de meetnetten op de vragen van eindgebruikers, de gradimeters van het Natuurplanbureau in toenemende mate richtinggevend zullen worden. Het minisymposium kende een waardevolle en constructieve discussie. Het beeld van een levend meetnet in opbouw bleef hangen.

## Agenda

### 9 januari 2002 Themamiddag over het Natuurcompendium bij Alterra

Sinds 15 november 2001 is het Natuurcompendium beschikbaar op het internet ([www.rivm.nl/natuurcompendium](http://www.rivm.nl/natuurcompendium)). In het Natuurcompendium is bijvoorbeeld te vinden hoe de natuurkwaliteit van duinen, bossen en zee er voor staat, hoe het gaat met de vlinders, de paddestoelen en de vleermuizen, maar ook hoe het gaat met de uitvoering van onderdelen van het natuurbeleid.



## Een interactieve Natuurverkenning

### Interview met Rob Alkemade, Maria Witmer en André van der Zande

Florence van den Bosch

**De tweede Natuurverkenning is inmiddels ver gevorderd. Trends als verstedelijking, liberalisering van de landbouw, regionalisering van bestuur en dergelijke zijn gesignaleerd. Dat is het werk geweest van de stakeholders - beleidsmakers en vertegenwoordigers van organisaties als Natuurmonumenten en LTO Nederland. Deskundigen van Alterra, het LEI, RIVM, RIKZ en RIZA hebben op basis van deze trends vier scenario's ontwikkeld.**

Op dit moment worden deze scenario's doorgerekend op consequenties, bijvoorbeeld: welke plantensoorten kun je in de toekomst verwachten, gegeven een bepaald scenario. Daarnaast wordt, samen met beleidsmakers en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld, voor twee regio's in Nederland nagegaan hoe deze er, gegeven de scenario's, in 2030 zullen uitzien. Rob Alkemade en Maria Witmer (RIVM) zijn verantwoordelijk voor het welslagen van dit deel van de onderneming. André van der Zande (Algemeen Directeur Alterra) is vanuit de Commissie Uitvoerende Instellingen (CUI) verbonden aan dit onderdeel van de Natuurverkenning.

Rob en Maria houden zich bezig met de gebiedsgerichte invulling en het doorrekenen van de scenario's. In het interview stellen zij en André een aantal thema's aan de orde, zoals de moeilijkheid van het fantaseren over de

toekomst, de betekenis van de Nederlandse landbouwgrond voor projectontwikkelaars en natuurliefhebbers en het belang van mooie plaatjes voor de impact van de Natuurverkenning.

Maria: "We zijn voor onze gebiedsgerichte uitwerking van de vier scenario's uitgekomen op twee gebieden in Nederland: zuidoost Utrecht en de Brabantse Wal. Wat we doen is, met de landelijke randvoorwaarden via de kaartbeelden kijken wat er met de gebieden gebeurt in 2030. Dat doen we in workshops met mensen die het gebied goed kennen, met verschillende achtergronden: landbouw- en natuurorganisaties, provincie, gemeente." Rob: "We wilden



twee hele verschillende gebieden nemen, we wilden in ieder geval een gebied hebben waar stedelijke ontwikkeling een belangrijke factor was, en misschien wel het belangrijkste, we wilden ook gebieden nemen waar de mensen inderdaad bereid zijn om aan dit project mee te werken." Brabantse Wal en zuidoost Utrecht zijn twee gebieden waar de eigen identiteit sterk

gevoeld wordt. De deelnemers uit deze gebieden zijn volop aan het nadenken over de richting die men met het gebied moet inslaan, en dat sluit goed aan bij het doel van de Natuurverkenning. In Brabant is de provincie in het kader van de reconstructie actief bezig met het revitaliseren van gebieden. Met als voordeel dat de Natuurverkenning voor het "deelgebied Brabantse Wal" kon rekenen op de medewerking van een bestaande gebiedscommissie. Ook in zuidoost Utrecht liepen al drie projecten die gericht zijn op de toekomst van het gebied.

Het feit dat deze gebieden in een ontwikkelingsfase zitten, heeft ook een ander voordeel. Maria: "Als men in een gebied net met veel moeite een compromis heeft gesloten, dan moet je daar niet meer aankomen met vier mogelijke scenario's die alle kanten uit waaien, want dat komt bestuurlijk absoluut verkeerd over."

### **Je probeert mensen los te weken uit bestaande visies**

Opvallend is het feit dat het zowel voor onderzoekers als voor andere bij de Natuurverkenning betrokken partijen - beleidsmakers en het maatschappelijk middenveld - moeilijk blijkt te zijn om zich in te leven in de consequenties van extreem doorgetrokken trends. Een voorbeeld zou zijn

een scenario waarin de landbouw volledig verdwijnt uit Nederland. Deskundigen konden zich moeilijk een voorstelling maken van wat er in zo'n geval met de landbouwgrond kan gebeuren. Men rekent er hooguit op dat de boeren die grond niet verkopen maar deze vasthouden, met als gevolg dat het allemaal grasland wordt. Er is nu in de Natuurverkenning een scenario waarbij het areaal landbouw niet volledig verdwijnt, maar sterk krimpt.

André vindt hier een waarschuwing voor de Natuurverkenners op zijn plaats: "Er is eerder een studie gedaan naar de waarde van een Verkenning, waaruit bleek dat van een aantal achteraf geconstateerde trends, er in de Verkenning niet één voorspeld was. Dus of men het voorstellingsvermogen heeft om zoiets te doen... daar moet je heel nuchter in zijn." Ook in de workshops met de deelgebieden liepen Rob en Maria er tegenaan dat het moeilijk is los te komen van de huidige situatie en het huidige beleid. Maria vertelt dat zij in de workshop in de Brabantse Wal bezig was met het uitwerken van het scenario 'bever', het scenario waarin een gebied met een sterke collectieve identiteit in staat is om allerlei ongewenste nationale en internationale invloeden buiten de deur te houden. Maar in Brabantse Wal leeft op dit moment ook het gevoel van 'We zitten tussen Antwerpen en Rotterdam, ontwikkelingen vanuit die steden bepalen grotendeels wat er in ons gebied gebeurt en wij moeten er maar het beste van maken. Het overkomt ons gewoon'. Rob: "Een beleidsmedewerker van een gemeente kan in een scenario gedwongen zijn om, tegen het gemeentebestuur, iets op de kaart te zetten. Daar



heeft hij/zij veel moeite mee." Maria: "Sommige gebieden vinden de workshop-deelnemers zó waardevol, bij voorbeeld de Kalmthoutse Heide, dat welk scenario je ook uitwerkt; dat gebied blijft telkens grotendeels onaangetast."

Dat neemt niet weg dat de deelnemers wel geschrokken zijn van de extreme bouwopgaven uit de regeringsnota's, die er met name voor de regio Utrecht zijn. Maria: "Daarin vond ik dat extreme wel terug komen." André: "De regering wil 100.000 woningen per jaar bouwen. Op basis van demografie kun je dan toerekenen welke regio hoeveel woningen moet bouwen. Kom je in overvol Utrecht met zo'n pakket aan beleidsopgaven, dan is dat schrikken." Maria: "We hadden alles al vol gezet met woningen en dan moesten we nóg zo veel hectaren kwijt."

### ***Het is natuurlijk een publiek geheim dat de landbouwgrond de restruimte is van ons land***

Of je nou woningen aanlegt, wegen of natuur, uiteindelijk gaat dat allemaal ten koste van de landbouwgrond. André: "De boeren kunnen schrikken van de hoeveelheid natuur die er nog toegezegd is aan de Kamer." Hij ziet de verandering van landbouwgrond in natuur- of stedelijke gebieden niet als bezwaarlijk - de landbouwopbrengsten worden in Nederland op een steeds kleiner oppervlak verdiend en bovendien kunnen landbouwproducten worden geïmporteerd uit de rest van de wereld. Maar voor een individuele boer is dat een andere afweging. André: "Als jij als boer toevallig zit in een

uitbreidingsgebied van de stad, dan vecht je je kapot, totdat je eindigt als kinderboerderij omsloten door flats. Maar die woningen komen er."

Eerder in het interview is ter sprake gekomen dat onderzoekers verwachten dat de boeren hun grond niet verkopen, wanneer zij stoppen met landbouw bedrijven, "zodat het allemaal grasland wordt" in plaats van natuurontwikkeling. Uit de opmerking van André blijkt dat boeren die zich in een stadsuitbreidingsgebied bevinden, veel minder gelegenheid hebben om hun grond vast te houden. Blijkbaar gaat men er in de scenario's van uit dat het woningbouwbeleid ook in de toekomst sterker blijft dan het natuurbesluit.

### ***Geen afstandelijke, moeilijke woorden, maar meer plaatjes met uitleg***

Ondertussen doet het NVK-team er alles aan om de Natuurverkenning zelf tot een invloedrijke factor te maken - invloedrijk in de zin dat het heel Nederland aan het denken moet zetten. Het streven is om er een mooie, prettig leesbare Natuurverkenning van te maken. Maria: "Het is de bedoeling dat het een heel beeldende verkenning wordt, zodat mensen kunnen zien hoe het landschap verandert." André: "Met beelden kom je veel dichterbij wat mensen raakt. Rekenaars zijn vaak van: mag het een procentje meer zijn. En dat raakt niemand. Maar als je van beide dingen de kracht weet te integreren, dan heb je een mooi middel om de toekomstdiscussie van het land te voeren. Dus je moet ook in je communicatie-middelen zorgen dat je mee kunt doen met de allerbesten op dat vlak."

Concreet betekent dit dat er naast het standaardboek, waarin de lay-out vrij strak gehouden wordt, een "hele aantrekkelijke" geïllustreerde brochure komt. Daarnaast maken de natuurverkenners samen met de provincies een bundel met materiaal voor en over de twee deelgebieden Brabantse Wal en zuidoost Utrecht.

### ***Het is nu toch een mengvorm van hiërarchisch, vriendelijke ogen en projectmatig, en de mix van die drie dingen is dodelijk.***

De opvallende eensgezindheid van de drie respondenten wordt een beetje verbroken als het onderwerp "projectmatig werken" aan de orde komt. Als het gaat om de aansturing van de onderzoekers uit de verschillende instituten, dan stelt Rob tevreden vast dat hij er goed in slaagt om de onderzoeksgroepen vlot aan het werk te zetten. Maria heeft wat méér moeite met de bureaucratie, die vertragend werkt: "Het verloop van een project staat niet vanaf het begin al helemaal vast. Gaandeweg het proces ontwikkelt je weer nieuwe ideeën, waarvoor je nieuwe mensen nodig hebt. Maar voordat je alle handtekeningen verzameld hebt en een persoon daadwerkelijk aan het werk kan, dat duurt lang. En dat werkt belemmerend voor het project." André heeft daar wel begrip voor, maar stelt toch dat een degelijke planning in het begin een hoop ellende voorkomt: "60% niet van tevoren plannen is een garantie voor frustraties, of voor grote verliezen. Ik vind dat er veel harder op projectmatig werken gestuurd zou moeten worden."

## **Activiteiten van het Natuurplanbureau bij DLO gebundeld in nieuwe WDT-unit**

Na het doorlopen van het medezeggenschapstraject zijn op 1 oktober de wettelijke taken die DLO uitvoert voor het Natuurplanbureau, het Milieuplanbureau en voor kleine daaraan gerelateerde taken, formeel gebundeld in een 'WDT-programma-unit' onder leiding van Paul Hinssen. Daarmee is een belangrijke stap gezet in het stroomlijnen van de organisatie van het Natuurplanbureau.

De WDT-programma-unit valt binnen de stichting DLO direct onder de verantwoordelijkheid van het College van Bestuur. De unit werkt onder de richtlijnen van het zogenaamde WDT-statuut. WDT staat voor een strenge bewaking op onafhankelijkheid, vertrouwelijkheid en transparantie en op het voorkomen van belangenverstrengeling met bijvoorbeeld de commerciële activiteiten van organisaties binnen DLO. Dit betekent onder meer dat de directeuren binnen DLO geen inhoudelijke bemoeienis met het werk meer hebben.

Als onderdeel van de programma-unit is een coördinatiecentrum ingesteld, dat gaat functioneren als toegangspoort tot de 'Wageningse' kennisinfrastructuur. Dit is gehuisvest in het gebouw van Alterra. Het inhoudelijke werk wordt grotendeels op projectbasis uitbesteed aan de onderzoeksafdelingen van met name Alterra en LEI, maar ook buiten DLO.

De naam van de unit is nog even geheim, maar zal voor het einde van dit jaar bekend worden gemaakt.